

19.3.2021

SOVITTELUUN LIITTYVÄSTÄ SÄÄNTELYSTÄ JA ERI TAHOJEN TARKEMMISTA ROOLEISTA

Alle 15-vuotiaiden rikolliseen tekoon epäiltyjen esitutkintaa koskeva sääntely

Alle 15-vuotiaan epäilyksi tekemän rikoksen esitutkinta määräytyy ETL 3:5:n perusteella ja esitutkinta suoritetaan tarvittaessa seuraavissa tapauksissa:

- Selvitetään liittykö tapaukseen 15 vuotta täyttäneitä rikoksesta epäiltyjä
- Asianomistajan pyynnöstä teolla menetetyn omaisuuden saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi
- Menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi
- Epäiltyyn kohdistettavien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi¹

Ensimmäisen kohdan kouluun liittyvät tapaukset eivät yleensä muodosta selvittämistarvetta, koska osalliset ja heidän ikänsä on tiedossa. Toisen kohdan mukaiset omaisuuden takaisin saamiset ja vahingonkorvaukset voivat taas tulla kyseeseen useiden erilaisten rikosten kohdalla. Tällaisia tilanteita ovat etenkin oppilaiden väliset pahoinpitely- ja uhkailu-, ja loukkaamistilanteet, joiden lisäksi voi tulla kyseeseen myös esimerkiksi oppilaiden tai koulun omaisuuteen kohdistuvat vahingonteot.

Menettämisseuraamusasioina käsitellään tilanteet, joissa muuta kuin vähäarvoista omaisuutta on tarkoitus vaatia tuomioistuimessa valtiolle, vaikka asia ei muutoin etene epäillyn syyntakeettomuuden takia syyttäjälle tai kärjäoikeuteen. Käytännössä nämä tilanteet ovat alle 15-vuotiaiden kohdalla äärimmäisen harvinaisia. Sama koskee myös viimeistä kohtaa, koska sosiaaliviranomaisilta selvittävät tarpeen vaatiessa yleensä itse puhutuksin asian. Sinänsä lastensuojelullinen näkökulma on jokaisessa poliisin alaikäiseen kohdistamassa esitutkinnassa läsnä, mutta erillisiä pyyntöjä tutkinnan suorittamiseksi alle 15-vuotiaiden kohdalla ei yleensä saada sosiaaliviranomaisilta.

Lakien ja muiden oikeuslähteiden perusteella voidaan tehdä seuraavia alle 15-vuotiaiden rikolliseen tekoon epäiltyjen esitutkintaan liittyviä linjauksia:

- Alaikäisen kohdistuvan esitutkinnan kohdalla on otettava huomioon lasten kohtelua esitutkinnassa koskevat säännökset ja erityisesti 4 luvun esitutkintaperiaatteet sekä lapsen etu

¹ Tämän kohdan osalta esitutkinta voidaan suorittaa, vaikka asianomistajarikoksen asianomistaja ei ole esittänyt asiassa rangaistusvaatimusta.

- Rikollisesta teosta epäiltyyn kohdistettavia esitutkintatoimenpiteitä harkittaessa olisi kiinnitettävä huomiota epäillyn ikään, kehitystasoon ja muihin hänen henkilönsä liittyviin vastaaviin seikkoihin
- Alle 15-vuotiaita lapsia ei voi pidättää tai vangita, mutta heidät voidaan ottaa kiinni. Lisäksi heihin voidaan soveltaa esitutkintalain 6 luvun säännöksiä, jotka mahdollistavat noudon esitutkintaan
- Rikollisesta teosta epäiltyä ei tarvitse kuulustella kaikissa niissä tapauksissa, joissa esitutkinta toimitetaan. Kuulustelua harkittaessa on otettava erityisesti huomioon se, kuinka tärkeä kuulustelu on tutkinnalla selvittettävän asian kannalta
- Varsinkin yksinkertaisissa ja vähäisissä tapauksissa epäillyn kuulemisen kannalta riittävää voi olla hänen puhuttelemisensa esimerkiksi tapahtumapaikalla
- Lapsen huoltajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan läsnäolosta ja antamasta tuesta huolimatta esimerkiksi alle 12-vuotiaan epäillyn kuulustelemiseen on suhtauduttava varauksellisesti. Tällöin puhutuksen voi hoitaa esimerkiksi huoltajan kautta tapahtumienkulusta.

Koulun velvollisuus ilmoittaa rikosepäilyistä poliisille ja huoltajille

Opetustoimen velvollisuudesta rikosepäilyjen ilmoittamiseen poliisille liittyen löytyy sääntelyä lastensuojelulain (417/2007, LSL) 25 §:stä.² Kyseinen velvollisuus ei koske vain aikuisen lapsen kohdistamia tekoja, vaan myös toisen lapsen epäilyksi tekemiä tekoja.

Samaisesta säännöksestä löytyy myös yleinen lastensuojeluilmoituskentekovelvollisuus, joka koskee poliisia siinä missä opetustoimeakin. Poliisi tekee lähtökohtaisesti aina lastensuojeluilmoituksen, kun sille kirjataan ilmoitus alle 18-vuotiaan epäilyksi tekemästä rikoksesta. Koska ilmoitusvelvollisuuden kohdalla ei ole asetettu erilaisia ilmoituskynnyksiä eri tahoille, tulisi opetustoimen tehdä lastensuojeluilmoitus samalla kun se tekee ilmoituksen poliisille rikosepäilystä.

Ilmoitusvelvollisuus poliisille koskee seuraavia rikosepäilyjä:

- Rikoslain 20 luvun mukaiset seksuaalirikokset
  - Ilmoitusvelvollisuus koskee jokaista rikoslain 20 luvusta löytyvää seksuaalirikosta sen vakavuudesta riippumatta. Tärkeimpänä tekemuotona voidaan mainita törkeä lapsenraiskaus, mutta ilmoitusvelvollisuus koskee myös seksuaalista ahdistelua. Esimerkiksi tilanne, jossa toinen oppilas koskettelee toista pakaroista seksuaalisena teon tunnusmerkistön mukaisesti, tulisi ilmoittaa poliisille
- Rikoslain 21 luvun mukaiset henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta
  - Ilmoitusvelvollisuus koskee kaikkia muita kyseisen luvun rikoksia, paitsi lievää pahoinpitelyä, vammantuottamusta ja pelastustoimen laiminlyöntiä
  - Käytännössä tulkintahaasteita tuottaa pahoinpitelyn ja lievän pahoinpitelyn rajanveto ja muiden rikosten osalta epäilyt harvinaisia

Perusopetuslain (628/1998) 29 §:ssä säädetään oppilaan oikeudesta turvalliseen opiskeluympäristöön. Koulun opettajan tai rehtorin tulee ilmoittaa tietoonsa tulleesta koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta niihin syyllistyneen ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. Ilmoitusvelvollisuus on ehdoton.

---

² Ilmoitusvelvollisia ovat samat tahot kuin lastensuojeluilmoituksen tekemiseenkin velvolliset.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kyseeseen voi tulla laaja joukko erilaisia rikoksia, mutta myös tekoja, jotka eivät välttämättä täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Kyseessä ei tarvitse olla toistuva kiusaaminen, vaan pelkkä yksittäinenkin teko riittää.

Lisäksi opetustoimen henkilöstöä koskee jokaisen kansalaisen tapaan rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:n säännös törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä, joka koskee vain vakavimpia rikoksia.

Sovittelua koskeva lainsäädäntö

Sovittelusta säädetään laissa rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005, sovittelulaki). Sovittelu on maksuton ja vapaaehtoinen palvelu, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi.

Sovittelulain mukaan sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Käytännössä tämä rajaa kaikkein pienimmät lapset pois sovittelun piiristä, mutta ei voida asettaa mitään tiettyä ikärajaa, vaan tilanne tulee ratkaista tapauskohtaisesti. Alaikäisen henkilön tulee antaa suostumuksensa sovitteluun ja alaikäisen henkilön osallistuminen sovitteluun edellyttää lisäksi, että myös hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa suostuvat siihen.

Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uhrin edun mukaista. Soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve.

Sovittelua koskevan aloitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, poliisi- tai syyttäviviranomainen taikka muu viranomainen. Jos rikoksesta epäilty on alaikäinen, myös hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Rajoitus sovittelualoitteeseen on läheisväkivaltatilanteessa, jossa aloiteoikeus on vain poliisilla ja syyttäviviranomaisella.

Niin kuin oheisesta kappaleesta käy ilmi, voi sovittelualoitteen tehdä myös muu viranomainen kuin poliisi ja syyttäjä. Aloiteoikeus sovitteluun on muutoinkin säädetty laajaksi. Siten sovitteluun voidaan ohjata tapauksia myös suoraan koulusta. Tätä varten on erikseen kirjattu ohjeistusta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kotisivuille, joista löytyy myös erilaisia materiaaleja koulujen käyttöön:

<https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu/tietoa-sovittelusta-kouluille>

Kyseisiltä sivuilta löytyy myös oheinen helppotäytteinen sovittelualoitelomake, joka on nimenomaisesti luotu kouluja varten:

<https://www.thl.fi/attachments/sovittelu/Sovittelualoitelomake.pdf>

Poliisin ja sovittelun kokemusten mukaan koulualoitteisia sovitteluja tulee erittäin harvoin.

Tulee myös huomioida, että myös sovittelutoimistolla sovittelijoina toimii joko erityisesti nuorten problematiikkaan täydennyskoulutetut vapaaehtoissovittelijat tai ammattinsa puolesta sovittelevat (katusovittelu).

Esimerkkitapauksia sovitteluun soveltuvista alle 15-vuotiaan epäilyksi tekemistä rikoksista

Vaikka oppilaan huoltajilla on oikeus tehdä jokaisesta tapauksesta rikosilmoitus poliisille, tulisi koulun ensisijaisesti ehdottaa sovittelua vaihtoehtona alle 15-vuotiaan epäilyksi tekemien rikosten osalta.

Suurin osa kouluun liittyvistä rikoksista ovat eriasteisia oppilaiden välisiä pahoinpitelyjä. Jopa puolet poliisille ilmoitetuista kouluun liittyvistä tapauksista kuuluu tähän joukkoon. Eriasteisten pahoinpitelyjen lisäksi voidaan mainita esimerkkeinä kunnianloukkaus, laiton uhkaus ja vahingonteko.

Jos kyse on jo pitkään jatkuneesta kiusaamisesta, jossa kiusattu on selvästi alisteisessa asemassa, ei sovittelu välttämättä enää sovellu asian hoitamiseen. Tällöin kyse voi olla jo vainoamisen tunnusmerkistön täyttävästä toiminnasta ja asiassa on hyvä konsultoida ensin poliisia tai sovittelutoimistoa ennen sovittelualoitteen tekemistä.

Jos koululla on epäselvyyksiä tilanteen ratkaisemisen tai linjaamisen suhteen, voi koulu olla aina yhteydessä poliisiin tai sovittelutoimeen.

Oheen on koottu esimerkkitapauksia, joissa on otettu kantaa mikä voisi olla asian hoitamisen kannalta järkevin vaihtoehto:

- Välitunnilla tulee jostain tietystä yksittäisestä asiasta riitaa 13- ja 14-vuotiaiden lapsien välille ja he solvaavat sekä lyövät toisiaan, eikä punoitusta/naarmuja vakavampia vammoja synny
  - Asia soveltuu mitä luultavimmin hyvin sovitteluun ohjattavaksi, eikä asiasta tarvitse ilmoittaa poliisille, mutta lastensuojeluilmoitus voi olla paikallaan
- Liikuntatunnilla tunteet kuumenevat ja toinen 13-vuotiaista lapsista lyö häntä sählymailalla vahingossa jalkaan pallontavoittelutilanteessa siten, että lapsi kaatuu ja syntyy suuttunutta pelaajien välistä tönimistä. Myöhemmin huomataan, että kaatumisen seurauksena punoittavan ihon lisäksi yksi kaatuneen lapsen varpaista on murtunut
  - Vammojen puolesta teko voisi täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön, joka tulisi ilmoittaa poliisille. Kyseessä on kuitenkin ollut pikemminkin vahinko, eikä tahallinen vahingoittamistarkoitus. Vaikka tunteet ovat kuumenneet, ei kyseessä ole lähtökohtaisesti edes rikos. Joka tapauksessa tilanne soveltuu sovitteluun, etenkin jos tapaus on jättänyt jotain kränää osapuolten välille
- 11-vuotias oppilas riitaantuu toisen oppilaan kanssa ja lyö tätä useita kertoja nyrkillä kasvoihin sillä seurauksella, että kasvojen alueelle syntyy vammoja ja nenästä alkaa vuotaa verta
  - Asia soveltuu sovitteluun, mutta asiasta tulisi ilmoittaa poliisille, koska teko täyttää pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Koulun tulee olla yhteydessä poliisiin, mutta tämä ei estä koulun aloitteellisuutta sovittelutoimiston suuntaan, etenkin jos asiasta vielä sovitaan erikseen poliisin kanssa. Lisäksi tulee huomioida lastensuojeluilmoituksen tekeminen
- 14-vuotias lapsi on kuvannut opettajaa oppitunnilla ja pistänyt videon someen sekä solvannut häntä siellä
  - Koulu voi hoitaa asian sisäisesti, mutta myös sovittelutoimiston avulla. Poliisilla ei ole lähtökohtaisesti mahdollisuuksia poistaa materiaalia netistä, vaan se onnistuu parhaiten joko oppilaan itsensä toimesta tai olemalla yhteydessä palvelun ylläpitoon

- Koulun alle 15-vuotias oppilas rikkoo tai anastaa koulun omaisuutta
  - Jos tekijästä ei ole varteenotettavaa epäilystä, voi asian ohjata sovitteluun. Muutoin voi olla tarpeen selvittää tekijää poliisin toimesta
- 14-vuotias oppilas ja satunnaisesti edellisen kaverit ovat kiusanneet suusanallisesti ja netissä loukkaamalla sekä uhkailemalla jo pitkään toista saman ikäistä koulun oppilasta. Lisäksi oppilas on luonut erilaisia valeprofiileja sekä seurannut koulumatkoilla kiusattua. Koulu on yrittänyt puuttua tilanteeseen vanhempien kanssa, mutta tilannetta ei ole saatu rauhoittumaan
  - Vaikka osittain teot ovat tapahtuneet koulun ja kouluajan ulkopuolella, kuuluu asiaan reagoiminen koululle
  - Koululla on velvollisuus taata turvallinen koulunkäynti. Koulun tulee siten aktiivisesti hoitaa kyseistä asiaa yhteistyössä huoltajien ja muiden viranomaisten kanssa
  - Kiusaajasta tehtävä sosiaaliviranomaisille lastensuojeluilmoitus, mutta poliisille ilmoitusvelvollisuutta ei lain mukaan ole, vaikka teko voisi täyttää jopa vainoamisen tunnusmerkistön
  - Koulu voi kehottaa huoltajia tekemään asiasta rikosilmoituksen, mutta huoltajien kanssa keskusteltuaan myöskään suora sovitteluun ohjaaminen ei ole täysin poissuljettu vaihtoehto
- 14- ja 15-vuotiaat oppilaat pahoinpitelevät koulun 14-vuotiasta oppilasta
  - Jos on syytä epäillä pahoinpitelyä, tulee koulun ilmoittaa asiasta poliisille. Lievän pahoinpitelyn osalta ilmoitus poliisille jää huoltajien varaan
  - Jos asiasta ilmoitetaan poliisille, poliisi kirjaa tapauksessa rikosilmoituksen, koska mukana on rikosoikeudellisesti syyntakeinen 15-vuotias.
  - Poliisi ohjaa asian mitä todennäköisimmin sovitteluun ja jos sovittelussa saavutetaan sovittelutulos, on vaihtoehtoina yleensä poliisin antama huomautus tai syyttäjälle tehtävä rajoitusesityksen, jonka perusteella syyttäjä voi lopettaa esitutinnan

rikoskomisario

Tuomas Kuure